

Tijdconcurrentie: de balans tussen werk en privé

Themanummer van het *Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken*, 2004 (1).

Tijdsdruk, tijdgebrek, stress – het lijkt wel of iedereen er tegenwoordig over praat. Veranderingen op de arbeidsmarkt hebben ertoe geleid dat een goede balans tussen arbeid en privé volop in de maatschappelijke belangstelling is komen te staan. Om te bepalen of het probleem van tijdsdruk reëel is en of er maatregelen zijn die de combinatie van arbeid en privé kunnen vergemakkelijken is er in Nederland een grootschalig onderzoek van start gegaan. Het onderzoek 'Time Competition' geeft antwoord op vragen die te maken hebben met tijdconcurrentie in Nederlandse organisaties en huishoudens.

Inleiding

Het themanummer van het *Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken* is voor een groot deel gewijd aan de eerste resultaten van het onderzoeksprogramma 'Time-Competition: disturbed balances and new options in work and care' (Van der Lippe & Glebbeek, 1999). Dit is een grootschalig Nederlands onderzoek naar de balans tussen werk en privé in Nederlandse organisaties en huishoudens. In dit nummer zijn ook een aantal artikelen opgenomen die niet op dit onderzoeksprogramma zijn gebaseerd, maar die direct met het onderwerp tijdconcurrentie te maken hebben.

Het begrip tijdconcurrentie wijst enerzijds op de rivaliserende aanspraken op tijdbesteding uit de werk- en de privé-sfeer. Anderzijds duidt het op de processen binnen met name 'modern' georganiseerde organisaties die werknemers ertoe aanzetten veel tijd in het werk te steken om niet onder te doen in een onderlinge competitie. Hoewel tijdbe-

steding en een druk bestaan natuurlijk individuele keuzes zijn, lijkt het erop dat mensen ertoe worden verleid keuzes te maken die op individueel en maatschappelijk niveau niet optimaal zijn (Glebbeek & Van der Lippe, 2004). Overheidsingrijpen of veranderingen in het beleid van de organisatie kunnen ervoor zorgen dat de balans tussen werk en privé gemakkelijker wordt gemaakt.

Het onderzoeksprogramma bestaat uit vijf deelprojecten die aspecten van tijdsdruk verklaren

door kenmerken van werk en huishouden. Met name wordt onderzocht of beleidsmaatregelen op het gebied van telewerken en 'CAO à la carte'-arrangementen en het uitbesteden van huishoudelijke taken een mogelijkheid zijn om de balans tussen werk en privé te vergemakkelijken.

Uniek gegevensbestand

De resultaten in het themanummer zijn voor een groot deel gebaseerd op de eigen dataverzameling van het onderzoeksprogramma. De opzet hiervan wordt beschreven in de inleiding van het themanummer (Van der Lippe, Glebbeek & Van Hoof, 2004). Het gegevensbestand bevat informatie over zowel organisaties, werknemers als hun eventueel aanwezige partners. In bestaand Nederlands onderzoek is het tot op heden niet gebruikelijk om zowel organisaties gedetailleerd te ondervragen als de huishoudens waartoe hun werknemers beho-

ren. In samenwerking met het organisatieadviesbureau Twynstra Gudde zijn 30 organisaties, verspreid over verschillende bedrijfstakken, bereid gevonden aan het onderzoek deel te nemen. Binnen organisaties zijn verschillende functiegroepen onderscheiden. Het bestand omvat gegevens van 89 functiegroepen en 1 114 werknemers en hun eventuele partners.

Tijdconcurrentie: de invloed van werk en huishouden

Binnen het onderzoeksprogramma richt het project van Wotschack (2004) zich op de huishoudsituatie van werknemers en de rol die dit speelt bij de verdeling van tijd tussen arbeid- en zorgtaken. In zijn bijdrage in het themanummer wordt het begrip 'huishoudbeheersing' geïntroduceerd. Hij laat zien hoe Nederlandse huishoudens verschillen in de informele regels en wijzen van conflicthantering met betrekking tot de afstemming tussen werk en privé en dit wordt in verband gebracht met kenmerken van het huishouden, de partners en hun banen. Uit de resultaten blijkt onder andere dat de noodzaak voor huishoudregels en conflicthantering beïnvloed wordt door het verdienertype (een- of tweeverdiener), huishoudkenmerken (zoals thuiswonende kinderen) en baankenmerken (zoals een grote vraag naar overwerk).

Het deelproject van Van Echtelt (2004) richt zich voornamelijk op de invloed van werkkenmerken, waarbij vooral 'modern' georganiseerde bedrijven centraal staan. Haar bijdrage in het themanummer richt zich op de vraag wat het effect is van gewerkte overuren op het welbevinden van werknemers, waarbij wordt onderzocht of verschillende mechanismen die tot overwerk aanzetten de gevolgen van overwerk kunnen compenseren of vergroten. De resultaten laten zien dat overwerk de gevoelens van tijdsdruk, werk-thuisinterferentie en overwerktheid doet toenemen. Verder blijkt echter dat plezier of bevlogenheid in het werk deze negatieve gevolgen van overwerk compenseert, terwijl door een hoge werkdruk, onvoorspelbaar werk en 'tijdcompetitie' de negatieve gevolgen juist worden versterkt.

In aanvulling op het onderzoeksprogramma is in het themanummer een bijdrage opgenomen van Smulders & Houtman (2004) waarin gekeken wordt naar de oorzaken van werkdruk. De resultaten laten

zien dat werkdruk vooral wordt veroorzaakt door complex, onvoorspelbaar, zwaar en repeterend, emotioneel en beeldschermwerk, alsmede leidinggevend werk. Vrouwen rapporteerden meer werkdruk dan mannen. Tevens hing het hebben van kinderen en gehuwd of samenwonend zijn significant samen met het rapporteren van werkdruk. Ook werden er verschillen gevonden in werkdruk tussen beroepsgroepen.

Maatregelen voor de balans tussen werk en privé

In het onderzoeksprogramma wordt ruim aandacht besteed aan telewerken, 'CAO à la carte'-arrangementen en het uitbesteden van huishoudelijke taken als mogelijke oplossingen voor de verstoorde balans tussen werk en privé. De bijdrage van Peters en Batenburg (2004) onderzoekt de invloed van kenmerken van arbeidsrelaties en organisatiecultuur op de keuze van organisaties om thuiswerken toe te staan en de thuiswerkpraktijk te formaliseren. De resultaten laten onder andere zien dat een kleiner thuiswerkrisico de kans op thuiswerken blijkt te vergroten. Geconcludeerd wordt dat het voeren van een formeel thuiswerkbeleid niet (enkel) kan worden gezien als een manier om thuiswerkers te controleren, maar (ook) als een 'employee benefit' voor bepaalde werknemerscategorieën.

Hillebrink, Schippers, Peters & Van Doorne-Huiskes (2004) behandelen in hun bijdrage keuzemogelijkheden in arbeidsvoorwaarden. De studie onderzoekt het keuzegedrag van werknemers van een Nederlandse universiteit in een dergelijk keuzemodel en de invloed van de werk- en huishoudensituatie op dit keuzegedrag. Daarbij wordt in het bijzonder aandacht besteed aan de keuze voor meer of minder verlof. De mogelijkheid van een keuzemodel om de samenstelling van de beloning aan hun voorkeur aan te passen wordt door de werknemers van deze universiteit duidelijk benut. Zowel de werk- als de huishoudensituatie blijken van invloed op de deelname aan het keuzemodel en op de keuzes die werknemers binnen het keuzemodel maken.

De uitbesteding van huishoudelijke taken komt aan de orde in de bijdrage van De Ruijter en Van der Lippe (2004). Het artikel onderzoekt de invloed van verschillende aspecten van de arbeidssituatie

op de uitbesteding van twee flexibele huishoudelijke taken (schoonmaken en onderhoud aan huis) en twee taken die aan vaste tijden zijn gebonden (koken en kinderverzorging). Analyses laten zien dat meer arbeidsuren, en dus minder beschikbare tijd thuis, de behoefte aan de uitbesteding van 'vrouwelijke' taken (schoonmaken en kinderverzorging) verhogen. Flexibele beschikbaarheid door autonomie en thuiswerken vergemakkelijkt de combinatie arbeid en zorg door uitbesteding mogelijk te maken. Thuiswerken van de vrouw reduceert de behoefte aan formele kinderopvang, maar wanneer de man thuis werkt wordt kinderverzorging juist vaker uitbesteed.

Tot besluit

In het bedrijfsleven lijkt de aandacht voor de balans tussen presteren en welbevinden door de economische teruggang weer enigszins te zijn afgenomen. Tegelijkertijd neemt door vergrijzing en ontgroening en de toenemende complexiteit van het werk de druk op werknemers alleen maar toe (De Rooij, 2004). Ook de arbeidstijdenwet, eens het paradepaardje van de paarse regering, moet gezien de ontwikkelingen in de Europese Unie worden 'versoberd', waardoor tijdconcurrentie alleen maar verder de kop op zal steken (Karsten, 2004). De centrale problematiek in dit themanummer zal daarom naar alle waarschijnlijkheid nog wel een tijdlang de gemoederen blijven bezighouden.

Patricia van Echtelt
Rijksuniversiteit Groningen,
Vakgroep sociologie/ICS

Bibliografie

- Echtelt, P. van (2004). Overwerk: wanneer schaadt het welbevinden? *Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken*, 20 (1), pp. 21-30.
- Glebbeeck, A. & Lippe, T. van der (2004). Tijdconcurrentie: een individueel of maatschappelijk probleem? *Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken*, 20 (1), pp. 8-20.
- Hillebrink, C., Schippers, J., Peters, P. & Doorne-Huiskes, A. van (2004). Het gebruik van meerkeuzesysteem arbeidsvoorwaarden. *Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken*, 20 (1), pp. 46-59.
- Karsten, Luchien (2004). Column: Tijdconcurrentie. *Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken*, 20 (1), p. 60.
- Lippe, T. van der & Glebbeek, Arie (1999). *Time Competition; disturbed balances and new options in work and care. Grant proposal for the NOW-program 1999/2000*. ICS Utrecht/Groningen.
- Lippe, Tanja van der, Glebbeek, Arie & Hoof, Jacques van (2004). Inleiding. *Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken*, 20 (1), pp. 5-7.
- Peters, P. & Batenburg, R. (2004). De keuze van organisaties voor thuiswerken en formeel thuiswerkbeleid. *Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken*, 20 (1), pp. 32-46.
- Rooij, Marcel de (2004). Column: Werk-privé-balans in de kenniseconomie: een blijvend vraagstuk. *Tijdschrift voor arbeidsvraagstukken*, 20 (1), p. 31.
- Ruijter, Eshter de & Lippe, Tanja van der (2004). Baankenmerken en de uitbesteding van huishoudelijke en zorgtaken. *Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken*, 20 (1), pp. 61-73.
- Smulders, P. & Houtman, I. (2004). Oorzaken van werkdruk: een onderbelicht thema. *Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken*, 20 (1), pp. 89-105.
- Wotschack, P. (2004). Huishoudbeheersing en tijdconflicten. Structuren en processen van sociale controle in Nederlandse huishoudens. *Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken*, 20 (1), pp. 74-88.